

1918-ci ilin 28 may tarixində Azərbaycan xalqının həyatında çox mühüm bir hadisə baş verdi. İlk müstəqil, demokratik, parlamentli Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması haqqında "Əliq adınə Bəyannaməsi" elan edildi.

Oktyabrın 23 əyləliyyəti göstərən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti milli tariximizə ilk dəfə Azərbaycan türkcəsinə dövlət dili elan edən və dövlət dilini təhsil müəssisələrindənin təsədris dilinə çevirən, cəda ali təhsil və elm ocaqlarına təsis edən, ilk milli məktəblər bəke siyaradan, ümumi icbari təhsil keçid prosesinə bəlayan, çoxsaylı müəllim seminarıalar və pedaqoji kurslar açan, dövlət himayəsində ilk məktəbəqədər tərbiyyə müəssisələrindənin təsəsnə qoyan, dövlət səviyyəsində 100 nəfər Azərbaycan gənclə xarici ölkələrin ali təhsil müəssisələrində oxumağa göndərən, Əlifba islahatı ilə Avropa mədəniyyətinə yaxınlaşmaq yolunda ilk addımları atan demokratik, hüquqi, dünyəvi, sivil dövlət kimi də daxil oldu. "Əliq bəne görən də AXC hökumətinin tarixini tədqiq edən Qərb tədqiqatçılar da dövrün milli hökumətini "maarifçi hökumət" kimi dəyərləndirirdilər.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yaradılana qədər Azərbaycanda ana dilində orta məktəp yox idi. Ana dili o dövürün orta təhsil ocaqlarına sayılan realnə məktəblərdə həftədə bir-iki dəfə keçirilir və məcburi olmayan fənn hesab olunurdu. İlk dəfə orta təhsilin millilənməsi AXC hakimiyyəti illərində həyata keçirilmişdi. Pedaqogika tarixindəki bu böyük hadisə qüdrətli sənətkar və müəllimlər müəllimi Abdulla Əliq "Əliq Azərbaycan romantizminin görkəmli nümayəndəsi, anadili milli məktəblərin banisi, əair, dramaturq və yazıçı, müəllim və publisist, fəal ictimai xadim idi. O öz bütönlüklə xalqa xidmət nümunəsi idi, sərlərində də müəllim kimi hamıya bunu tövsiyə edirdi. 1924-cü ildə tərbiyələrinin birinin xatirə albomuna yazmışdır: "Yüksəlmək, həqiqi bəxtiyarlıq a çatmaq özünü deyil, bəqalarənə ya atmağa cəlməmaqdır. Zira ki, həqiqi bəxtiyarlar cəmiyyəti üçün ya ayanlardır".

Vətəninə xalqınə pədo mə dilini məhbəblərlə sevən Abdulla Əliq "Xatirələrində" yazır: "Milli viddan milli məktəblərdə doğar. Məktəp və müəllimləri olmayan bir millət müyyəni bir sima və məfkurəsi olmayan bir cəcə bənzər ki, öz xeyir və ərini düünən, dost və düməninə fərqlə bilmən.

C. Cəcəqlərə özünü tanıdan, milli hisslərini, ruhları və yüksəldən, onları nədə cəmənlərlə qəda saf və təmiz ərklərində böyük bir məfkurə doğuran, gənclərdə sevgili vətəni üçün nədəyərlə övlad yetidən və sarsılmaz bir qüvvə tə hazırlayan məktəblərdir. Məktəblər millətin nur və səadət cərahdər. Bəli, iqrar etməliyik ki, indiyədək milli məktəblərimiz olmadıqndan xalqımız nəminə heç bir ərəyimiz yox idi".

Yazıqlarından artıq müəllimliyi ilə iftixar edən məarif fədaisi Abdulla Əliq 1919-cü ildə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin bir-birinin ardınca mədəni tədbirlər həyata keçirdiyi bir zamanda məktəblərin millilənməsi üçün ilk addımları atdı. Onun təbbüsü ilə bütün fənlərin rus dilində tədris edildiyi Bakı realnə məktəbinə zəndirdi. Azərbaycan dilini üç əyləq kurs açıldı. Bu kursu qurtaran əgirdilər üçün 49 rus sinfi olan Bakı realnə məktəbində bütün fənlərin Azərbaycan dilində tədris edildiyi bir sinif (üçüncü sinif) açıldı. Bu sinifdə 25 əgird oxuyurdu. Onlar 1924-cü ildə ana dilində orta məktəbi bitirən ilk məzunlar oldular. Ədib Əliq xatirələrində yazır ki, Cümhuriyyət dövründə siniflərin milliləndirilməsi ilə bəlavasitə öz mətul olmu, valideynləri yəraq onları bir-bir razılənmə almı, cərizm havas ilə hərəkət edən bəzi rus pedaqoqlar ilə mübarizə aparmıdır.

Azərbaycan məarifi tarixində ana dilində ilk təhsil almı əgirdilər, sonralar görkəmli elm, mədəniyyət xadimləri olaraq, həmin məktəbin müəllimlərinə Abdulla Əliq Tələbəzadəni, Cəmo Cəbrayıləylini, Qafur Rəad Mirzəzadəni, Xudavərdi Kəlntərini və bəqalarənə həmi böyük məhbəblərlə yad edirdilər. Məktəbi bitirən tərbiyəli ali məktəblər i imtahanları qbul olundular ki, bu da öz növbəsində sonralar sovet respublikasında kədr məsləsinin həllinə böyük kömək göstərmiədi.

İlk milli orta məktəbin buraxılma həsr edilməti təntənəli cəlasda Nəriman Nərimanov da i tirək edirdi. O, özünü məzunlara tutub demiədi: "Siz birinci vəsiyyətim budur ki, həyatda cəlməqan olun, qorxaq olmayən, həmi xalq xalqımızni ərli getməsinə cəlməqan". Həmin sinfi bitirən i cərisində məhəbət kar, musiqi ünəsi, frasiyab Bədləylinin, istedadlı alim, cərrah Fəad Fəndiyevin, akademik Səfər Quliyevin, böyük mütəxəssis və dövlət xadimi Süleyman Vəzirovun və onlarla bəqalarənə adları cəkmək olar.

Qeyd etməkləzəmdər ki, Azərbaycanda milli kadrların yetiştirilməsində A. Əliq tərfində milli illəndirilmə

---

siniflərin təsasnda 20-ci illərin əvvəllərində yaranan “Əliq adna nümunə məktəbi” böyük iş görmüşdü.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə Ədulla Əliq tərəfindən orta məktəb siniflərinin milliləşdirilməsi təhsil tariximizdə mühüm hadisələrdən biri kimi daxil olmuşdur.

[“Azərbaycan müəllimi” qəzeti](#)